

Др Новак Крстић,*

Ванредни професор,

Правни факултет, Универзитет у Нишу,

Република Србија

DOI:10.5937/zgpfni-57526

ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПРЕТХОДНЕ СМРТИ ДАВАОЦА ИЗДРЖАВАЊА КОД УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ**

Апстракт: Када након закључења уговора о доживотном издржавању давалац издржавања умре пре примаоца издржавања, наступају специфичне правне последице које регулише Закон о наслеђивању Републике Србије, а које се тичу наследивости права и обавеза из уговора и раскида овог правног посла. У фокусу посленика правне мисли најчешће су два законска решења о којима је највише дискутовано: да ли је оправдано опредељење законодавца да обавеза издржавања може прећи само на супружника и потомке даваоца, који су позвани да га наследе, и да ли је законодавац требало да пружи већи степен заштите примаоцу, дајући му право да се изјасни да ли са овим лицима жели продужење или раскид уговора? Поред ових, у правном животу се могу јавити бројна спорна питања, која су остала ван граница интересовања законодавца. Нека од њих, о којима је мало или уопште није било речи у правној доктрини, су: да ли могу да издржавање наставе наследници даваоца који нису пословно способни; какве су последице уколико наследници даваоца прихвате да наставе издржавање, а неко од њих не извршава или неуредно извршава своје обавезе; какве су последице околности да неко од наследника даваоца жели, а други не могу, односно не желе да дају издржавање; ако давалац нема супружника и потомке који га наслеђују, да ли ће прималац бити дужан да накнади вредност датог издржавања осталим наследницима даваоца који нису овлашћени да наставе уговор? У раду ћемо покушати да аргументовано изнесемо

* novak@prafak.ni.ac.rs ; <https://orcid.org/0000-0002-9380-1012>

** Рад је резултат истраживања на пројекту: „Одговорност у правном и друштвеном контексту“, који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу, у периоду 2021–2025. године.

ставове и понудимо одговоре на ова и нека друга питања која би законодавац требало да регулише de lege ferenda.

Кључне речи: уговор о доживотном издржавању, давалац издржавања, прималац издржавања, правне последице смрти даваоца издржавања.

1. Увод

У правном животу редован је случај да давалац издржавања, који је готово увек млађе и здравије лице, надживи примаоца издржавања. Смрћу примаоца издржавања уговор престаје, облигација издржавања и бриге о примаоцу се гаси, а на даваоца тренутком делације прелазе тачно одређена имовинска права обухваћена уговором.¹ Тиме је остварена сврха овог правног посла ако су уговорне обавезе даваоца уредно испуњене. Ипак, непредвиђене животне околности (изненадна срчана смрт, мождани удар, тешка болест, различите несреће и друго) могу довести до тога да давалац издржавања премине пре примаоца, услед чега сврха уговора није остварена јер потреба за издржавањем и даље егзистира. Тада су могуће две правне ситуације: да издржавање буде настављено, или да се уговор раскине. Законом о наслеђивању Републике Србије прописане су поједине правне последице претходне смрти даваоца издржавања,² чији је превасходни циљ заштита правне позиције примаоца и обезбеђивање континуитета издржавања, када је то могуће, али исто тако и потенцијална заштита имовинских интереса наследника даваоца издржавања, овлашћених да наставе уговор.

Иако је уговор о доживотном издржавању неисцрпна тема за посленике правне мисли и предмет број научних расправа, између осталог зато што је он у животној свакодневици често предмет најразличитијих злоупотреба, питању правних последица претходне смрти даваоца

¹ Према законској дефиницији, уговором о доживотном издржавању прималац издржавања се обавезује да се након његове смрти на даваоца издржавања пренесу уговором тачно одређене ствари и права, док се давалац издржавања обавезује да, као накнаду за то, примаоца издржава, брине о њему до краја његовог живота и након смрти га сахрани. Чл. 194, ст. 1 Закона о наслеђивању Републике Србије, *Сл. гласник РС*, 46/1995, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015 (даље: ЗОН).

² Чл. 204 и 205 ЗОН. Ове норме у важећем ЗОН-у преузете су из савезног Закона о наслеђивању из 1955. године, *Сл. лист ФНРЈ*, 20/1955 и *Сл. лист СФРЈ*, 42/1965 и 47/1965 (чл. 127) и републичког Закона о наслеђивању из 1974. године, *Сл. гласник СРС*, 52/1974, 1/1980 и 25/1982 – др. закон (чл. 122), с том разликом што су сада структурисане у два законска члана.

издржавања посвећено је врло мало пажње, и то фрагментарно, углавном у обимнијим монографским делима (попут коментара Закона о наслеђивању, уџбеника, монографија посвећених уговору о доживотном издржавању, односно раскиду овог правног посла), или у чланцима где ово питање није била засебна тема. Све донедавно, када је у домаћој правној науци, у једном научном чланку, посвећена пажња управо овом феномену (Вукотић, 2021: 207–230).

Сматрамо да места даљем и дубљем сагледавању правних последица претходне смрти даваоца издржавања и те како има, и то барем из два разлога: 1. законска регулатива је непотпуна, а поједина решења су, у најмању руку, дискутабилна; 2. правна теорија и судска пракса нису понудили одговоре на нека отворена, а веома спорна питања која се могу појавити у различитим сложеним ситуацијама и која могу довести до тешких последица како по примаоца, тако и по наследнике даваоца издржавања, или су заузети ставови дивергентни те изискују критичко сагледавање уз ваљану аргументацију. Из наведеног разлога, определили смо се да овој теми посветимо наредне редове.

2. О значају наследивости права и обавеза из уговора о доживотном издржавању након смрти даваоца издржавања

Законске норме којима се регулише уговор о доживотном издржавању уобличене су тако да се нарочито заштити правни положај примаоца издржавања. То се може уочити како из структуре, тако и квалитета права која му се гарантују. Наиме, уговарачи су власни да се о садржини међусобних права и обавеза, начину, месту и времену њиховог извршења споразумеју, водећи рачуна о потребама примаоца и могућностима даваоца издржавања. Давалац издржавања је дужан да примаоца издржава, брине о њему и након смрти га сахрани.³ За случај да уговорници нису тачно предвидели шта обавеза издржавања обухвата, примениће се диспозитивна норма садржана у чл. 194, ст. 3 ЗОН која експлицитно прописује да обавеза издржавања нарочито обухвата обезбеђење становања, хране, одеће, обуће, одговарајуће неге у старости и за случај болести и трошкове лечења и давања за свакодневне уобичајене потребе. Законодавац је нарочито сматрао да су ове обавезе од есенцијалног значаја за обезбеђивање егзистенције примаоца, али и очувања његовог достојанства, те их је таксативно набројао.⁴ Шта се под бригом подразумева није прецизирано законом, али су доктрина и

³ Чл. 194, ст. 1 ЗОН.

⁴ За стара лица, која су најчешће у улози примаоца издржавања, најзначајније је да давалац издржавања плаћа трошкове њиховог лечења и обезбеђује негу у болести и

јудикатура то конкретизовале.⁵ Заштита прималаца издржавања огледа се и кроз прописану строгу форму закључења уговора солемнизацијом пред јавним бележником, која има и заштитну функцију, затим кроз правила о утврђивању ништавости, односно поништења овог правног посла из чл. 196 и 203 ЗОН, као и кроз могућност раскида уговора услед поремећених односа између уговарача (чл. 201 ЗОН) и услед битно промењених околности (чл. 202 ЗОН).

Поред свега наведеног, правна заштита прималаца издржавања, у извесној мери, обезбеђена је и регулативом правних последица наступања претходне смрти даваоца издржавања.

За разлику од законске обавезе издржавања, која смрћу дужника издржавања престаје јер није наследива,⁶ Закон о наслеђивању Србије експлицитно стипулише да у случају смрти даваоца издржавања пре примаоца, његове обавезе прелазе на потомке и супружника који га *in concreto* наслеђују, ако они на то пристану.⁷ Наведено правило вишеструко је спорно јер се њиме одступа од појединих основних постулата на којима почива наслеђивање у нашем праву, али и од правила да су обавезе из уговора *intuitu personae* непреносиве и ненаследиве.

Једно од основних правила облигационог права јесте да се уговорни однос не гаси смрћу једног од уговарача, осим ако није реч о правима и обавезама које су везане за личност уговарача. Према готово неподељеном мишљењу у наследноправној теорији, уговор о доживотном издржавању је правни посао *intuitu personae*,⁸ за уговараче је битно са којим лицем ступају у уговорни однос, те су права и обавезе из уговора непреносиве.⁹

старости, без обзира колико ти трошкови износе и да ли премашују вредност имовине коју ће давалац стећи као накнаду за дато издржавање (Станковић, 2010: 979–980).

5 Брига обухвата: пружање свакодневне пажње примаоцу издржавања, одржавање његове личне хигијене као и обезбеђење хигијене стамбеног простора те његове загрејаности у хладним данима, одређени режим исхране, обезбеђење адекватне и чисте одеће и обуће спрам временских услова, посета пријатељима, обиласци појединих културних манифестација и слично (Станковић, 2010: 981; Стојановић, 2022: 393).

6 Чл. 167, ст. 1, тач. 2 Породичног закона Републике Србије, *Сл. гласник РС*, 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

7 Чл. 204, ст. 1 ЗОН.

8 У новијој литератури наилазимо на другачије размишљање, те се указује да је, по правилу, примаоцу свеједно ко је давалац, ако добија уговорено издржавање. Личност даваоца издржавања битна је једино ако је тако предвиђено уговором или ако је уговорена заједница живота (Вукотић, 2021: 219–220).

9 И према становишту Врховног суда Србије, уговор о доживотном издржавању „спада у категорију уговора који се закључују с обзиром на личност уговарача (*intuitu personae*)“, те постоји обавеза личног старања о примаоцу издржавања и његовог

Међутим, у случају претходне смрти даваоца издржавања, законодавац је одступио од правила да у случају његове смрти долази до гашења облигације издржавања.

Могућност продужења уговора након смрти даваоца издржавања има рационално оправдање, јер се тиме штите како интереси примаоца, тако и имовински интереси наследника даваоца издржавања. Интерес наследника даваоца је да „дочувају“ примаоца издржавања и након његове смрти стекну имовинска права дефинисана уговором, те се овим штите њихова права која имају према примаоцу који је добијао издржавање до смрти даваоца. Корист наследника је тим већа јер је давалац за живота већ испунио део обавезе издржавања.

Примаоцу издржавања је у интересу да континуирано добија негу, помоћ, да се неко брине о његовој егзистенцији. Смрћу даваоца издржавања задовољење његових потреба бива изненада угрожено. Понекад је здравствено стање примаоца такво да му је свакодневна нега неопходна, и да у случају вишедневног неизвршавања обавеза његов живот може бити у доведен у опасност. Зато је за њега изузетно битно да не дође до било каквог прекида извршавања уговорних обавеза, али и да му издржавање дају лица која су му позната и у која има поверења.

Управо је из ових разлога законодавац увео једно „релативно наследно право, које се наслеђује по специјалном режиму“ (Мишљење Савета Јавнобележничке коморе, 2018). Међутим, прописаним решењем супружнику и потомцима омогућено је да се одрекну права и обавеза из уговора о доживотном издржавању, а да се истовремено прихвате наслеђа на заоставштини даваоца, што представља одступање од принципа да одрицање од наслеђа не може да буде делимично.¹⁰ Осим тога, овим се крши и једно од темељних начела наследног права – начело универзалне сукцесије, с обзиром на то да заоставштина представља недељиву целину, а наследник не може да прихвати само део заоставштине који му конвенира, већ може узети све или не узети ништа (Стојановић, 2022: 31). Услед овог изузетка може доћи до цепања оставинске масе ако се наследник одрекне само права да настави уговор (Мишљење Савета Јавнобележничке коморе, 2018). Уз све то, примаоцу издржавања није дато право да се на било који начин изјасни да ли је сагласан да наследници даваоца наставе да га издржавају, што није карактеристично за уговоре код којих су битна својства уговарача.

издржавања, услед чије повреде се уговор може раскинути. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 2664/02.

¹⁰ Чл. 214, ст. 2 ЗОН.

3. Круг лица на која прелазе права и обавезе даваоца издржавања након његове смрти

Права и обавезе даваоца из уговорног издржавања релативно су наследиве јер након смрти даваоца немају право сви његови наследници да продуже уговор, већ постоји ексклузивитет за наследнике првог наследног реда: потомке оставиоца и супружника који га у конкретном случају наслеђују.¹¹ Уколико давалац нема потомака који су позвани на наслеђе, право да уговор настави има само супружник, без обзира што он тада прелази у други законски наследни ред и конкурише на наслеђе даваоцеве заоставштине са осталим наследницима другог наследног реда. Да би супружник и потомци даваоца издржавања могли да преузму уговорне обавезе, први услов је да буду позвани на наслеђе. Уколико из било ког разлога не могу да наследе даваоца (услед недостојности или неспособности за наслеђивање, разбаштињења) или не желе да га наследе (одrekli су се наслеђа), они не могу ни наследити обавезу издржавања. Дакле, они се не могу определити да само наставе уговор а да се одрекну наслеђа на заоставштини даваоца издржавања.

Законодавац не прописује да обавеза издржавања прелази само на супружника и потомке који су позвани на наслеђе по правилима законског наслеђивања, из чега се може закључити да у случају када је давалац издржавања завештањем одредио своје наследнике, обавеза издржавања би могла да пређе само на оне потомке, односно супружника, који су позвани на наслеђе на темељу завештања.¹² Обавеза издржавања не може ни у ком случају прећи на ванбрачног партнера даваоца,¹³ чак и када је он одређен за наследника завештањем. Уколико давалац издржавања нема супружника и потомке који су позвани да га наследе, уговор се гаси *ex lege*, јер обавеза издржавања не може прећи на друге његове законске или завештајне наследнике.¹⁴

11 Спорно је да ли се под потомцима могу подвести и усвојеници даваоца издржавања. Сматрамо да овде, аналогно као и код уговора о уступању и подели имовине за живота, појам „потомци“ треба да буде екстензивно тумачен и да обухвати и даваоцевог усвојеника из потпуног и непотпуног усвојења (чије право да наследи усвојоца није искључено уговором о усвојењу), као и усвојеникове потомке, односно његове усвојенике из потпуног усвојења (Крстић, 2021: 26).

12 Ако је, примера ради, завешталац имао више деце, а целокупну заоставштину завештањем оставио једном детету, при чему остала деца нису тражила намирење нужног дела и самим тим нису ни наследила оставиоца-даваоца издржавања, тада ће обавезу издржавања моћи да преузме само дете одређено за јединог завештајног наследника.

13 Решење Окружног суда у Ваљеву, Гж. 98/05.

14 Овакво решење може имати негативне реперкусије по примаоца издржавања коме на овај начин може бити ускраћено издржавање, снабдевање храном и лековима, а

Ако се као овлашћени наследници даваоца јављају његови малолетни потомци или лица која су лишена пословне способности, спорно је могу ли они да наставе уговор. Иако међу теоретичарима доминира став да се ова лица не могу наћи у улози даваоца издржавања, јер се ова обавеза састоји из низа дуготрајних и разноврсних чинидаба које они нису у стању да реализују (Живојиновић, 1997: 53; Стојановић, 2022: 389), судска пракса је веома колебљива по овом питању. У више случајева судови су усвојили тужбене захтеве за поништај уговора о доживотном издржавању због пословне неспособности малолетног даваоца издржавања, који је, као давалац издржавања, закључио преко свог законског заступника.¹⁵ Међутим, у неким случајевима судови су признавали ваљаност уговора када су се као даваоци издржавања јављала деца (чак и дете од две године), у чије име и за чији рачун су уговоре закључили њихови законски заступници (родитељи).¹⁶ У овим случајевима, где су родитељи на себе уговором преузимали обавезу да фактички издржавају примаоца, судови су били става да ЗОН не поставља никаква ограничења у погледу узраста даваоца издржавања, те да је овакво закључење уговора допуштено на основу чл. 72, ст. 1 Породичног закона, по којем родитељи имају право и дужност да заступају дете у свим правним пословима и изван граница његове пословне способности. Сматрамо да, због специфичности уговора и комплексности престација које се дугују, претежу разлози да се не допусти закључење уговора о доживотном издржавању од стране законског заступника у име и за рачун малолетног детета или лица лишеног пословне способности, као даваоца издржавања. Стога, у случају претходне смрти даваоца, његове пословно неспособне наследнике треба третирати као лица која нису у стању да наставе издржавање. Они би имали право на накнаду датог издржавања, сходно чл. 205 ЗОН.

Други услов који закон предвиђа да би овлашћени наследници даваоца издржавања преузели уговорне обавезе јесте да пристану да наставе да издржавају примаоца. Уговор се тада продужује под истим

у случају када се ради о непокретним или тешко покретним лицима која не могу сама да узимају храну, лекове, обављају физиолошке потребе – последице по њега могу бити и фаталне у врло кратком временском интервалу након смрти даваоца издржавања. Ово лице, да би себи обезбедило издржавање, морало би да закључи нови уговор.

¹⁵ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. II 402/2010; Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. 167/2015; Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 1687/2016.

¹⁶ Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2791/2005; Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. 1663/2016.

условима под којима је и закључен.¹⁷ Уколико неко од овлашћених наследника даваоца издржавања, након преузимања уговорне обавезе, премине, сматрамо да по аналогiji на његово место ступају његов супружник и потомци који могу и желе да га наследе и они преузимају извршење уговорних обавеза.

Када је законом овлашћени сукцесор даваоца издржавања пристао на продужење уговора и извршавао уговорене обавезе, тренутком смрти примаоца издржавања на њега прелазе имовинска права уговорена у корист даваоца издржавања.¹⁸ У случају да више овлашћених лица жели да продужи уговор, у литератури постоје различити ставови о томе која од ових лица могу да наставе издржавање. Према једном мишљењу, уговор ће се продужити са свима, али ће уговорне обавезе моћи да испуњавају само она лица која живе заједно са примаоцем, не и остали овлашћени наследници, па ће према њима прималац моћи да захтева раскид уговора због неиспуњења (Михајловић, 1965: 302). Овакво становиште с правом се критикује и указује да је закључак да лица која не живе у заједници са примаоцем не могу да дају издржавање сасвим произвољан и погрешан, јер се код великог броја уговора заједница живота између примаоца и даваоца издржавања и не заснива, а уговорне обавезе се извршавају (Сворцан, 1988: 188). Исти аутор заузима став да ако више овлашћених наследника даваоца издржавања жели да преузме даваочеве обавезе, тада би се уговорни однос наставио само са оним наследницима које (или кога) прималац издржавања одабере (Сворцан, 2004: 551).¹⁹ Оваква размишљања не одговарају важећој регулативи. Уколико би се законско решење изменило у правцу признавања права примаоцу да се сагласи са продужењем уговора, могли бисмо то решење тумачити у смислу да има право да изабере са ким да продужи уговор. До тада, ваља сматрати да обавеза издржавања прелази на све даваочеве наследнике првог наследног реда који су га наследили и који пристају да наставе уговор. Њихова обавеза је солидарна.

17 Одлука Окружног суда у Краљеву, Гж. 119/01.

18 Одлука Врховног суда Србије, Рев. 4063/98.

19 Аутор наводи да интереси наследника на које обавеза издржавања не пређе „не могу бити озбиљније оштећени“, али не образлаже шта подразумева под термином „озбиљније оштећење“, нити наводи да ли би се, од кога и на који начин, ови наследници обештетили јер са њима уговор није настављен.

4. Критички осврт на законом одређени круг лица овлашћених да наставе издржавање након смрти даваоца издржавања

Питање којим се наследноправна доктрина највише бавила јесте зашто је законодавац одредио узак круг наследника даваоца издржавања који могу да наследе обавезе из уговора, и да ли је такво опредељење оправдано.

С једне стране, наводи се да је овакво решење у складу са начелом породичног наслеђивања, сходно којем постоји градација у наследноправној заштити, те се већа заштита пружа ближим члановима породице (Ђурђевић, 2015: 33). Поред тога, указује се да прималац издржавања често живи у заједници са даваоцем, па супружник и потомци даваоца учествују у издржавању. Чак и када заједница живота није успостављена, с обзиром на то да обавеза издржавања углавном подразумева дуготрајне, бројне и комплексне престације, ова лица најчешће помажу даваоцу у извршењу чинидаба (Суботић-Константиновић, 1978: 535). Ако су потомци и супружник даваоца учествовали у издржавању, за њих неће представљати неки посебан терет да те обавезе наставе (Сворцан, 1988, 189). Истодобно, у том случају се и прималац навикао на ова лица која су га чувала и неговала, има поверење у њих, па ће наставак уговора бити и на његову корист јер ће се наставити остваривање сврхе уговора са познатим лицима.

Ово би била идеална ситуација. Међутим, живот није тако једноставан, животне околности могу да буду знатно компликованије, па све то наизглед добро и логично законско решење, које има у виду уобичајене околности, чини врло проблематичним. Сама полазна премиса законодавца да ће једино супружник и потомци, као лица најближа даваоцу, уредно и квалитетно наставити са извршењем обавеза је произвољна и оборива. С правом се износи тврдња да постојање брачне везе или сродничког односа ни на који начин не гарантује блискост и добре односе између тих лица (Вукотић, 2021: 216). Такође, веома је проблематична и претпоставка да су то примаоцу позната лица и да су они већ учествовали у издржавању, јер то често није случај, како из разлога њихове незаинтересованости, тако и због тога што нису били у стању да брину о примаоцу и негују га. Дакле, уопште нису ретки случајеви када супружник и потомци даваоца нису учествовали у давању издржавања, јер то нису могли или нису желели. Чак и сама чињеница да су у неким аспектима помагали даваоцу у издржавању, не значи да могу да преузму читав сет комплексних обавеза које подразумева издржавање болесних и/или старих лица. Нема никаквих гаранција да ће ова лица осећати већу

дозу одговорности и да ће савесно и брижљиво наставити да извршавају уговорне обавезе.

С друге стране, ако давалац није засновао своју породицу, али је довео примаоца издржавања у свој дом, у којем је живео са неким другим сродником који му је помагао у давању издржавања (нпр. са мајком или сестром, које су спремале оброке за примаоца и на други начин учествовале у извршењу обавеза), тада ова лица не би могла, по закону, да преузму обавезу издржавања након даваоачеве смрти. Овај проблем нарочито добија на тежини када је прималац издржавања близак сродник даваоца издржавања (нпр. његов родитељ), што уопште није редак случај. Да ли је логично да на ове наследнике даваоца не може да пређе обавеза издржавања, ако су у стању да наставе са издржавањем и ако им је то у интересу? Да ли би и они и прималац издржавања морали да се излажу и додатним напорима, а и трошковима да закључе нови уговор о доживотном издржавању уколико желе да се уговор настави? У интересу примаоца тада је несумњиво да се уговорни однос продужи без прекида, како би се брига о њему наставила у континуитету.

Чини се зато да круг субјеката која могу да наставе уговор треба проширити. Прва солуција била би, када се већ направио изузетак од *intuitu personae* правне природе уговора о доживотном издржавању, да обавеза издржавања пређе на све наследнике даваоца издржавања (Станковић, 2011: 575; Јовановић, 2023: 52). Поједини аутори, залажући се за овакво решење, истичу и да би примаоцу издржавања требало признати право да се у сваком случају изјасни да ли пристаје да наследници даваоца наставе да га издржавају и у кога има поверење да издржавање настави, јер то што се наследник сагласио да преузме обавезе није гаранција за примаоца да ће он уредно испуњавати обавезе (Сворцан, 1988: 189–190). У случају када би прималац желео да раскине уговор, обавеза плаћања накнаде зависила би од оправданости разлога за недавање сагласности за наставак уговора, што би се доказивало у парници (Вукотић, 2021: 216).

Према нашем мишљењу, *de lege ferenda* најприхватљивије би било компромисно решење по којем би примарно обавеза издржавања прелазила на супружника и потомке даваоца, позване на његово наслеђе, ако могу и желе да наставе издржавање. Обавеза издржавања прелазила би и на остале наследнике даваоца издржавања позване на наслеђе, под условом да су живели у заједници са примаоцем издржавања и помагали даваоцу у извршавању уговорних обавеза, ако желе и могу да преузму уговорне обавезе. Овакво решење било би прихватљиво за примаоца издржавања јер се он навикао на ова лица, на постојећу породичну атмосферу, на начин на који они о њему брину. Истовремено, тиме би се проширио круг наследника који могу да наставе уговор. Интерес

наследника даваоца је несумњив, и притом сви они не би морали да приступе закључењу новог уговора о доживотном издржавању. Требало би само размотрити како обезбедити правну заштиту примаоцу за случај да му ипак не одговара да ова лица наставе да му дају издржавање, о чему ће бити речи ниже у раду.

5. Начин преласка уговорне обавезе на супружника и потомке даваоца издржавања

Закон о наслеђивању Србије не регулише на који начин супружник и потомци који наслеђују даваоца издржавања исказују свој пристанак да уговор наставе, да ли морају да дају неку изјаву, пред киме, у којој форми, итд. У теорији се наводи да обавеза издржавања прелази на супружника и потомке који су позвани на наслеђе *ex lege*, чим се очитује да су пристали на продужење уговора (изјавом или конклюдентним радњама), те тада није потребан никакав даљи акт ни наследника, а ни примаоца издржавања (Крећ, Рајић, 1964: 406). Битно је да је сагласност наследника даваоца за продужење уговора дата слободно и озбиљно, и да се са сигурношћу може утврдити њено постојање (Бабић, 2005: 331). Према унеколико другачијем мишљењу, уговор се у тренутку смрти даваоца продужује по сили закона, тако што на место даваоца ступају његов супружник и потомци који га наслеђују, а у случају да неко од њих не наследи, његов „удео“ се распоређује на преостале наследнике на начин како се распоређује и заоставштина даваоца издржавања (Антић, Балиновац, 1996: 538).

Савет Јавнобележничке коморе Србије, у свом Мишљењу од 25. 7. 2018. године²⁰ заузео је став да „изјава супружника, односно потомака даваоца издржавања о томе да ли пристају или не пристају да на њих пређу даваочева права и обавезе из уговора о доживотном издржавању представља по својој природи наследну изјаву и даје се у форми која је предвиђена за давање наследне изјаве“.²¹ Решењем о наслеђивању утврђује се на која лица су прешла права и обавезе даваоца издржавања

20 Мишљење Савета Јавнобележничке коморе Србије, од 25. 7. 2018, године бр. 11. Преузето: 10. 1. 2025. https://www.beleznik.org/public/documents/upload/misljenja_strucnog_saveta_jks_od_25-07-2018_godine.pdf.

21 Изменама и допунама Закона о обвезним односима Хрватске из 2023. године (*Narodne novine*, 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022 и 155/2023) у чл. 585 уметнут је нови, други став, којим је прописано да брачни друг и потомци умрлог даваоца издржавања изјаву о пристанку да права и обавезе из уговора пређу на њих дају или у писаном облику уз оверу од стане судије надлежног суда, или уз солемнизацију јавног бележника, или се та изјава може дати у форми јавнобележничког акта (записа).

из уговора.²² Стога, нема разлога да супружник и потомци даваоца са примаоцем издржавања закључе анекс уговора и да се на тај начин излажу трошковима солемнизације. Тиме се избегава и опасност да се уговор евентуално поништи из разлога прописаног чл. 203 ЗОН, за случај да у време закључења анекса уговора није било никакве неизвесности за наследнике даваоца издржавања због болести или старости примаоца издржавања, тј. да је његова блиска смрт била извесна.

Изјава којом супружник и потомци даваоца прихватају наставак уговора има декларативно дејство, јер су они наследили даваоца у тренутку делације, па и права и обавезе из уговора о доживотном издржавању. Изјава којом не прихватају продужење уговора конститутивног је карактера и делује *ex tunc*, па ће се сматрати да је уговор раскинут моментом смрти даваоца. Ако се неко од наследника првог наследног реда даваоца одрекао наслеђа у корист санаследника, сматраће се да му је уступио права и обавезе из уговора, што ће резултирати већим његовим уделом у имовини коју ће стећи након смрти примаоца.

6. О праву примаоца издржавања да се изјасни о продужењу уговора и праву да захтева раскид уговора

Друго спорно питање у вези ове теме, којем је у правној књижевности посвећена значајна пажња, јесте да ли прималац издржавања има право да се изјасни да ли жели да уговор настави са конкретним наследницима даваоца издржавања? Да ли треба предвидети његову сагласност за наставак уговора, или га на други начин заштитити за случај када не жели да прима издржавање од даваочевих супружника и потомака?

Закон о наслеђивању не признаје право примаоцу издржавања да се изјасни о наставку уговора. Услед тога, прималац издржавања не може се противити продужењу уговора на који су пристали наследници даваоца (Крећ, Рајић, 1964: 406), нити услед саме чињенице смрти даваоца може да тражи и издејствује раскид уговора (Сворцан, 1988: 188). Исказивање противљења примаоца издржавања да се уговор настави нема никакав правни значај (Почуча, 178). У судској пракси заузет је став да ако су супружник и/или потомци даваоца пристали да преузму обавезе из уговора, прималац издржавања који не жели да га ова лица издржавају

22 У судској пракси налазимо став, са којим се никако не можемо сагласити, да „прелазак обавезе доживотног издржавања на брачног друга и потомке даваоца издржавања који су позвани на наслеђе није наследно-правна сукцесија и зато се о томе не одлучује у оставинском поступку“, с образложењем да законске одредбе из чл. 204 ЗОН немају наследноправно дејство, као што га нема ни уговор о доживотном издржавању, који је облигационог карактера. Одлука Врховног суда Србије, Рев. 3897/97.

уопште не може тражити раскид уговора. Тужбене захтеве за раскид уговора из овог разлога примаоца, који није желео да конкретни овлашћени наследници даваоца издржавања преузму уговор, судови су одбијали.²³

На тај начин, законодавац је опстанак уговора условио искључиво пристанком супружника и потомака даваоца издржавања који су позвани да га наследе. Тиме им је дао апсолутно преимућство у односу на вољу примаоца издржавања, који се за продужење уговора ништа не пита, те се ствара утисак да је њихове интересе претпоставио интересима примаоца. Може се сматрати и да се, на неки начин, од стране законодавца примаоцу издржавања намећу лица које ће наставити да га издржавају противно или упркос његове воље, будући да прималац није са њима засновао уговорни однос. Ако прималац онемогућује и осујећује наследнике даваоца у испуњењу уговорних обавеза, тада ова лица имају право да траже раскид уговора, а уз то накнаду за дато издржавање, али и накнаду штете, ако су испуњени законски услови за то (Крећ, Равић, 1964: 407).

С обзиром на то да је уговор о доживотном издржавању посао *intuitu personae*, примаоцу издржавања није свеједно са ким ће закључити овај уговор. Напротив, он је животно заинтересован за то које лице ће га издржавати. Његов оправдани интерес је да у уговорни однос ступи само са особом у коју има поверење да ће савесно и квалитетно извршавати уговорене обавезе, да ће му обезбедити адекватне услове за живот, пристojну старост, бринути се о њему и неговати га у случају болести или изнемоглости. Зато, у највећем броју случајева, прималац издржавања закључује уговор са лицем од поверења. Када то лице премине, ништа се не мења у потреби примаоца да му издржавање даје особа којој ће, такође, веровати. Можда је тада све ово још израженије, јер је прималац издржавања старији него у време закључења уговора, неретко и болеснији, па су његове потребе и захтеви често већи. Ко гарантује примаоцу издржавања да неко од овлашћених наследника умрлог даваоца, који је пристао на продужење уговора, није наркоман, коцкар, прописвет, или једноставно неодговорна и несавесна особа, или се пак ради о лицу које живи у другом месту, чак и у другој држави, што редовно и квалитетно испуњавање уговорених обавеза чини врло проблематичним, често и немогућим? Ако нема поверење у овлашћене наследнике даваоца, законодавац му не даје могућност да се о томе на било који начин изјасни, нити му оставља могућност да тражи раскид уговора позивајући се на смрт даваоца издржавања. Овај основ за раскид Закон о наслеђивању не познаје.

23 Одлука Врховног суда БиХ, Рев. 255/84; Одлука Врховног суда Србије, Рев. 2256/93.

Осим наведеног, постоји и могућност злоупотребе права од стране наследника даваоца издржавања, тако што би они формално прихватили продужење уговора иако нису у стању да наставе да дају издржавање, па касније прималац мора да доказује оправданост разлога да се уговор раскине (Шовић, 1999: 185). Све ово добија на значају ако се има у виду да су потребе примаоца издржавања често свакодневне и изискују континуитет у њиховом задовољавању.²⁴

Ускраћивање права примаоцу издржавања да се изјасни о настављању уговора у супротности је са природом уговора о доживотном издржавању и слободом сваког уговарача да равноправно учествује у уређењу облигационог односа. У правној доктрини се указује да није прихватљиво да се неко, ко је својом имовином располагао како би себи обезбедио доживотно издржавање, натера да са лицем које треба да настави да му даје издржавање остане у уговорном односу који не одговара његовим потребама и очекивањима (Стојановић, 2006: 84). Овакво решење супротно је и начелу аутономије воље, коју прописује чл. 10 Закона о облигационим односима,²⁵ јер слобода уговарања подразумева избор сауговарача и уређење односа са њим. Услед тога, сматра се да и прималац треба равноправно са наследницима даваоца да одлучује о судбини уговора, те да се неоправданим пропустом законодавца да ово регулише нарушавају интереси примаоца издржавања (Јовановић, 2023: 57–58). Зато у књижевности и постоји мишљење да би требало изричито прописати да обавезе даваоца издржавање прелазе на његове наследнике само ако се са тиме сагласе и наследници даваоца, али и прималац издржавања. Уколико те сагласности нема, уговор би се раскинуо (Сворцан, 1988, 189–190; Новаковић, 2014: 141). Ако би се сагласност примаоца за продужење уговора предвидела законом, он би могао да има оправдани интерес да, након делације даваоца, издржавање настави само неко од више овлашћених лица, у кога има поверење. То би отворило питање накнаде за дато издржавање осталим наследницима даваоца, па и накнаду штете, те би новелирање закона у том правцу изискивало и потребу да се изричито пропише и ко би био дужник те облигације.

24 У таквим ситуацијама, често се (и код уговора где су оба уговарача у животу) прималац смешта у дом за стара лица, а давалац издржавања само плаћа установи месечну накнаду за смештај у дому и бригу о примаоцу. Овако нешто, осим ако наведена могућност није уговорена, врло је проблематично из угла остваривања саме сврхе уговора, јер се уговором давалац обавезао да лично извршава уговорене обавезе, а не да плати неко друго лице или установу да примаоца издржава и брине о њему.

25 *Сл. лист СФРЈ*, 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, 31/93, *Сл. лист СЦГ*, 1/2003 – Уставна повеља и *Сл. гласник РС*, 18/2020.

Ваља нагласити да и према важећим прописима, прималац издржавања ужива извештан степен заштите за случај да не жели да настави уговор са овлашћеним наследницима даваоца. Он има право да тражи раскид уговора из разлога из којих је имао право да тражи раскид и у односу на даваоца издржавања (због неизвршавања уговорних обавеза, поремећаја односа или битно промењених околности), али не и због тога што не жели да настави уговорни однос са овлашћеним наследницима даваоца. Иако, наизглед, делује да је на тај начин заштићен, ипак се овакав вид правне заштите не може сматрати ефективним јер би парнични поступак за раскид уговора дуго трајао, исход је свакако упитан, прималац би морао да доказује постојање разлога за раскид уговора што за њега не би било нимало једноставно, морао би да се изложи знатним трошковима, а за све то време готово извесно би био лишен издржавања на основу уговора, те би морао да ангажује друго лице које би бринуло о њему. Све то га ставља у веома тешку позицију. Правне последице раскида зависиле би од основа за раскид, кривице уговарача, као и од чињенице да ли је до преноса имовине са примаоца на даваоца дошло по закључењу уговора или је одложено до делације примаоца.²⁶

Сматрамо да би законом требало предвидети посебно право примаоца издржавања да након смрти даваоца може да тражи раскид уговора у односу на супружника и потомке који су пристали на продужење уговора, у одређеном року. Разлог за раскид не би био посебно спецификован, већ би ово била привилегија за примаоца издржавања да уговор раскине са лицима са којима га није ни закључио. Као узор би могло да послужи решење из чл. 528, ст. 1 Швајцарског законика о облигацијама, који прописује да прималац издржавања у року од годину дана од смрти даваоца издржавања може да тражи раскид уговора. Чини нам се да би рок од шест месеци, или највише годину дана од смрти даваоца био примерено дуг да се прималац одлучи да ли да тражи раскид уговора, односно да процени да ли му одговара да наследници даваоца наставе да брину о њему. Истовремено, овим релативно кратким роком штити се и правна сигурност и извесност у правном промету наследника даваоца издржавања. У случају да тужбом тражи раскид уговора, суд би уговор раскинуо без утврђивања постојања неких других разлога. Притом, одредио би правичну накнаду коју прималац треба да исплати наследницима даваоца, за целокупно издржавање које је примио пре и након смрти даваоца.

²⁶ На пример, ако је до раскида дошло јер су се односи толико пореметили да су постали неподношљиви, прималац је дужан да да накнаду за давања и услуге које је примио, а ако је уговор раскинут услед кривице једне стране, други уговарач има право на правичну накнаду (чл. 201, ст 1-3 ЗОН).

У теорији наилазимо и на интересантну идеју да би требало допустити могућност да приликом закључења уговора давалац и прималац уговоре да у случају смрти даваоца обавезу издржавања преузме лице око кога су се сагласили, без обзира да ли је то лице потомак или супружник даваоца или не, и тада би то лице имало предност у односу на остале наследнике првог наследног реда (Belaj, 2007: 703). Налазимо да су одредбе које регулишу наследивост права и обавеза из уговора о доживотном издржавању диспозитивног карактера и да ће се применити ако уговором нешто друго није одређено. Стога, оваква могућност свакако постоји, али чини нам се опортуним да законодавац једноставном законском формулацијом „Ако другачије није уговорено, после смрти даваоца издржавања његове обавезе прелазе на...“, укаже уговарачима на могућност да приликом закључења уговора о доживотном издржавању уреде и питање која лица ће наставити да издржавају примаоца за случај да давалац издржавања премине пре њега.

7. Правне последице раскида уговора и продужења уговора са појединим наследницима даваоца издржавања

Закон о наслеђивању прописује основне правне последице раскида уговора о доживотном издржавању након смрти даваоца, правећи разлику између тога да ли наследници даваоца не желе, или пак нису у стању да наставе уговорни однос. Када супружник и потомци даваоца издржавања, који су га наследили, не пристану да продуже уговор, долази до његовог раскида *ex lege*, а они немају право да траже накнаду датог издржавања.²⁷ Притом, немају обавезу да се изјасне зашто нису прихватили да издржавање наставе, нити да оправдају разлоге. У ситуацији када је закључен тзв. неправи уговор о доживотном издржавању, који сматрамо посебним облигационим уговором који треба да буде нормиран у нашем праву (Крстић, 2012: 215), а код кога је уговором предвиђено да имовина пређе на даваоца издржавања за живота примаоца, прималац издржавања би имао право да захтева повраћај датог и не би дуговао накнаду за дато издржавање.

²⁷ Чл. 204, ст. 2 ЗОН. Македонско право садржи нешто другачије решење, по коме супружник и потомци даваоца немају право да траже накнаду датог издржавања не само ако се не сагласе да уговор продуже, већ и ако немају оправдани разлог за то. Чл. 1035, ст. 2 Закона за облигационите односи, *Сл. весник на Република Македонија*, 18/2001, 04/2002, 05/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/13 и *Сл. весник на Република Северна Македонија*, 215/21 и 154/2023.

Ако супружник и потомци докажу да нису у стању да наставе са извршавањем уговорних обавеза, закон штити њихове интересе.²⁸ Тада се уговор, такође, раскида али се њима признаје право да захтевају накнаду од примаоца издржавања, коју, по слободној оцени, одређује суд ценећи имовинске прилике примаоца и лица која су била овлашћена да уговор продуже.²⁹ У сваком случају, имовина која је била предмет уговора остаје у својини примаоца. Ако је давалац издржавања извршио забележбу свога права из уговора на непокретности која је предмет уговора, а уговор се раскине, прималац издржавања има право да захтева брисање забележбе из катастра непокретности. Једино када је давалац стекао својину на добрима из уговора за свога живота, прималац би имао право да тражи да се она врати, али би и дуговао наследницима накнаду за примљено издржавање.

Параметре од којих суд полази приликом досуђивања износа накнаде легислатор је дефинисао тако да се не доведе у питање егзистенција примаоца издржавања, али исто тако и да се задовоље интереси, а истовремено и не угрози егзистенција наследника даваоца издржавања. Има мишљења да суд приликом утврђивања накнаде треба да узме у обзир и чинидбе које је давалац вршио током трајања уговора, дужину уговорног односа, а такође и евентуална давања и чињења која је имао прималац издржавања (нпр. чест је случај да прималац издржавања својом пензијом или другим примањима учествује у сопственом издржавању). Ипак, овде треба имати у виду да издржавање, нега и брига о примаоцу подразумевају читав низ комплексних, разноврсних обавеза које су се извршавале у краћем или дужем временском периоду и које је веома тешко изразити у новцу (Суботић-Константиновић, 1978: 535–536). Накнада свакако не може да буде правична када је уговор дуго трајао ако су трошкови лечења и издржавања били високи, а прималац има имовину мале вредности. Притом, не треба узимати у обзир вредност ствари које су биле предмет његове уговорне обавезе, јер се мора имати у виду да је прималац остао без издржавања и да ће тим стварима вероватно располагати приликом закључења новог уговора о доживотном издржавању, како би себи обезбедио пристојну старост.

Из наведеног се јасно закључује да ЗОН регулише само правне последице раскида уговора када сви наследници даваоца нису били у стању

²⁸ У којим случајевима једно лице није у стању да настави са издржавањем фактичко је питање, и предмет је доказивања у парничном поступку. Разлози могу да буду различити: околност да живе у другом месту/држави, пословна неспособност наследника даваоца, имовинске прилике, здравствено стање и бројни други (детаљније о томе: Јовановић, 2003: 59–60).

²⁹ Чл. 205 ЗОН.

или нису желели да уговор наставе. Ове ситуације су најједноставније. Међутим, у животној свакодневици могу да наступе различите сложене околности, које изазивају бројне дилеме у вези правних последица које тада наступају.

Ако има више овлашћених наследника који могу да продуже уговорни однос, не морају сва ова лица то да прихвате, већ се само један или више од њих могу определити да наставе издржавање. Правна позиција осталих наследника зависиће од тога да ли они не могу или не желе да даље издржавају примаоца, а може зависити и од договора међу санаследницима. Наиме, ови наследници, у току оставинског поступка, могу и споразумно да изврше деобу наследства тако што ће, рецимо, један од њих наставити уговор, и самим тим након смрти примаоца стећи имовинска права дефинисана уговором, док ће осталим наследницима припасти удели у даваочевој заоставштини.

Када таквог споразума нема, ако неки наследници желе али нису у стању да наставе издржавање, постоји дилема да ли они имају право да траже накнаду издржавања датог за живота почившег даваоца, и од кога. Према једном мишљењу, наследници који наставе издржавање дуговали би „извесну накнаду“ оним наследницима који то нису били у могућности, само ако суд нађе да би то било правично, узимајући у обзир дужину трајања уговора, време за које се може претпоставити да ће уговор трајати, имовинске прилике свих наследника и друге околности случаја (Крећ, Рајић, 1964: 407). Супротан овом је став да овлашћени наследник има право да потражује накнаду од примаоца издржавања, јер је услед немогућности да настави уговор „ускраћен у наследном делу који би му припао да је давалац издржавања надживео примаоца“, при чему износ накнаде за сваког од наследника може бити различит, јер би се суд ценио имовно стање сваког наследника појединачно (Антић, Балиновац, 1996: 540). Према трећем поимању, због алеаторности уговора о доживотном издржавању и неизвесности користи за наследнике који су продужили уговор, веома је тешко одредити износ накнаде, те се јединим решењем сматра да наследницима који нису у стању да наставе уговор не треба признати право ни на какву накнаду (Вукотић, 2021: 2018). Постоји и становиште да овде нема друге могућности већ да се примени чл. 205, ст. 2 ЗОН, те да суд одреди накнаду по слободној оцени, ценећи имовинске прилике примаоца издржавања и овлашћених наследника који нису могли да наставе уговор, с тим што би се у обзир узео и удео наследника у обавези издржавања, односно удео у стварима које би стекао на основу уговора да је преузео обавезу издржавања са осталим санаследницима (Јовановић, 2023: 61).

Према нашем мишљењу, овде нема места примени чл. 205 ЗОН јер се њиме регулише ситуација када нико од потомака и супружника није у стању да настави уговор, услед чега се уговор раскида. Стога се не може применити аналогија на случај када само неки од њих нису у могућности да то чине, јер се уговор наставља са осталим даваочевим овлашћеним наследницима. Прималац издржавања је ангажовао своју имовину као накнаду за дато издржавање, уговор није окончан нити је остварио своју сврху, па нема разлога да се он ставља у неповољнији положај у односу на то када је давалац издржавања био жив. Не постоји, по нама, правни основ да прималац издржавања исплати накнаду за примљене престације наследницима даваоца који нису у стању да наставе издржавање, а да остали давачеви наследници стекну имовину којом је располагао уговором након његове смрти. Тако нешто било би неправично према примаоцу. Сматрамо да само наследници који су преузели уговор могу да дугују исплату новчане накнаде оним наследницима који нису били у стању да уговор наставе, сходно њиховом међусобном договору (који може бити постигнут поменутиим споразумом о деоби заоставштине, који ће бити унет у оставинско решење),³⁰ а у случају спора накнаду би одредио суд.

Ако само неки од више овлашћених наследника желе да наставе са издржавањем, а други на то не пристану, тада обавеза издржавања прелази само на оне наследнике који су пристали на продужење уговора. Правни положај осталих наследника остаје непромењен, они тиме нити шта губе, али немају ни право на било какву накнаду за дато издржавање, јер овде има места примени чл. 204, ст. 2 ЗОН.

Када је више наследника даваоца преузело уговор, спорно је да ли ће се након смрти примаоца издржавања имовина обухваћена уговором поделити на равне части међу њима или ће она бити подељена саобразно њиховим наследним деловима на заоставштини даваоца. У правној књижевности је заузет став да сви повериоци у активној солидарној облигацији насталој по смрти даваоца стичу вредност имовине сразмерно величини свог наследног дела (Антић, Балиновац, 1996: 538). Овакво становиште, начелно, сматрамо исправним. Међутим, шта у случају ако је неко од више давачевих наследника прихватио да настави да даје издржавање, а онда издржавање није давао, или га је давао у знатно мањем обиму од осталих наследника даваоца (нпр. зато јер живи у другом граду или држави, или се налазио на одслужењу казне затвора, или је реч о особи са инвалидитетом) – да ли у том случају остали наследници

30 Сходно чл. 122, ст. 3 Закона о ванпарничном поступку Републике Србије, *Сл. гласник СРС*, 25/1982 и 48/1988 и *Сл. гласник РС*, 46/1995 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022.

имају право да доказују да њему треба да припадне удео у примаочевој имовини мањи од његовог наследног дела, односно да не добије ништа ако фактички није учествовао у извршавању уговорних обавеза? У оваквој ситуацији свакако да има места доказивању наведених околности у парничном поступку, који би могли да резултирају пресудом којом се конкретном наследнику досуђује мањи удео у имовини стеченој на основу уговора о доживотном издржавању у односу на његов наследни део, па чак и да се утврди да нема право на део те имовине, ако се докаже да уопште није давао издржавање.

Посебна дилема јавила би се у ситуацији када прималац издржавања умре у кратком временском интервалу након даваоца, али пре него што су супружник и потомци даваоца дали изјаву о томе да ли желе и могу да наставе издржавање. Изјашњење у оставинском поступку о настављању издржавања тада је беспредметно. У том случају, супружник и потомци даваоца који су га наследили *ipso iure*, смрћу примаоца стичу имовину која је била предмет уговора о доживотном издржавању. Ако су само неки од више наследника даваоца, овлашћених да наставе уговор, бринули о примаоцу након смрти даваоца и сносили трошкове сахране, става смо да би они од осталих овлашћених наследника могли да траже накнаду трошкова издржавања и уобичајених трошкова сахране, узимајући у обзир сразмеру између њихових наследних делова. Чини нам се да се одсуство давања издржавања од стране осталих наследника у овом временском периоду не може третирати као њихов став да не желе да наставе издржавање те да, самим тим, немају право на удео у имовини стеченој на основу уговора. Наведено не би важило у случају када постоје објективне околности због којих наследници, који нису фактички бринули о примаоцу, нису ни у стању да дају издржавање, па би тада суд у односу на њих могао да раскине уговор, без признавања права на удео у имовини која је предмет уговора, али уз досуђивање накнаде за дато издржавање за живота даваоца, сразмерно њиховом наследном делу.

Може се догодити да нико од супружника и потомака који су наследили даваоца, у временском размаку између смрти даваоца и примаоца, уопште нису посећивали и водили рачуна о примаоцу издржавања, нити су га сахранили. Наследници примаоца издржавања, који су у том случају наставили бригу о примаоцу и сносили трошкове сахране, могли би у парници са веома неизвесним исходом, као у горњем случају, тражити раскид уговора о доживотном издржавању због неизвршења уговорних обавеза (у ком случају би дуговали исплату накнаде за дато издржавање за живота даваоца), или накнаду трошкова за издржавање које су имали након смрти даваоца, као и накнаду уобичајених трошкова сахране. Приликом доношења одлуке по оваквим захтевима, суд

би морао да узме у обзир дужину трајања уговора и квалитет и квантитет извршених престација од стране даваоца издржавања, ко је, на који начин, у којој мери и колико дуго фактички издржавао примаоца након делације даваоца, а чини нам се да би у обзир требало да узме и разлоге због којих наследници даваоца нису наставили издржавање након његове смрти.

Када давалац издржавања нема супружника и потомке који могу да га наследе, његова обавеза издржавања није наследива, те на његове остале наследнике не прелазе ни права која је из уговора имао преминули давалац издржавања. Може се сматрати да се овде није остварио прећутно уговорени одложни услов да ће имовина прећи на даваоца у тренутку смрти примаоца ако га давалац, који нема супружника и потомке који су позвани да га наследе, надживи. Законодавац је пропустио да регулише да ли у овом случају прималац издржавања дугује наследницима даваоца накнаду за издржавање које је примио до његове смрти. Делује да је интенција законодавца била да фаворизује примаоца издржавања, те да наследници даваоца немају право на накнаду за дато издржавање. У литератури је присутан такав став (Belaj, 2007: 705; Станковић, 2011: 575).

Ипак, несумњиво је да би се овде прималац неосновано обогатио – за примљено издржавање не би дао никакву накнаду јер би задржао имовину која је била предмет уговора. С друге стране, наследници даваоца би били оштећени, јер је заоставштина даваоца коју су наследили мања за вредност даваочевих чинидаба на основу уговора о доживотном издржавању. Основно је правило код раскида уговора да је сваки уговарач дужан да врати оно што је примио од друге стране, по одредбама за извршење двостраних уговора.³¹ Закон о наслеђивању јесте одступио од овог правила, али само у случају када супружник и потомци даваоца не желе да наставе уговор. Ово правило се не може по аналогiji применити на случај када се наследницима ускраћује право да се уопште изјасне да ли желе да се уговор настави. Одсуство регулативе овог питања у ЗОН-у не значи да се на овај начин могу дезавуисати општа правила грађанског права о неоснованом обогаћењу, те смо ближи ставу да би наследници даваоца у парници могли да исходе накнаду датог издржавања позивајући се на овај институт (слично: Вукотић, 2021: 225). То би било и правично решење. Свакако, у циљу правне сигурности, мишљења смо да би законодавац приликом новелирања ЗОН-а требало да отклони ову правну празнину и да регулише право наследника даваоца на накнаду датог издржавања, како би се избегло да судови, приликом попуњавања ове правне празнине, доносе различите одлуке.

Другачија ситуација би била када су непокретне ствари обухваћене уговором прешле за живота примаоца издржавања у својину даваоца.

³¹ Чл. 132, ст. 3 ЗОО.

Уколико је прималац своје потраживање из уговора обезбедио уписом у катастар непокретности конституишући реални терет, па давалац премине, тада ће обавеза издржавања теретити било ког наследника даваоца који је наследио ту непокретност оптерећену реалним теретом издржавања. Ако је прималац то пропустио да учини, сматрамо да би имао право да од наследника даваоца који нису овлашћени да наставе издржавање, захтева повраћај имовине јер се сврха уговора није остварила, али би га и овде погађала правила о неоснованом обогаћењу. Друга могућност је да ова лица закључе нови уговор о доживотном издржавању ако то желе.

Још једно питање које је остало ван фокуса законодавца јесте какве су правне последице у случају када прималац издржавања усмрти даваоца, а нису испуњени услови који искључују противправност, тј. када није то починио у нужној одбрани и крајњој нужди. У литератури се, без даље аргументације, наводи да у том случају прималац нема право да тражи наставак издржавања, а супружнику и потомцима даваоца дугује накнаду за издржавање које је примио (Антић, Балиновац, 1996: 539). Сматрамо да би и последице ове реалне животне ситуације требало нормирати. Несумњиво да у овом случају уговор треба да престане, а прималац нема морално право (које би му изричито требало одузети законом) на наставак издржавања. У том случају, потомци и супружник даваоца, који га наслеђују, имали би право да захтевају накнаду датог издржавања, где би суд приликом одређивања висине накнаде посебно ценио и околност да је прималац усмртио даваоца издржавања.³²

8. Закључак

Како би се заштитили интереси примаоца издржавања и обезбедио континуитет задовољавања његових егзистенцијалних потреба у случају смрти даваоца издржавања, Закон о наслеђивању предвидео је могућност наслеђивања права и обавеза из уговора о доживотном издржавању. Законодавац се определио да круг наследника даваоца рестриктивно одреди, те је условио наставак уговора само пристанком супружника и потомака преминулог даваоца, који су позвани да га наследе. Ова лица су привилегована јер се пошло од становишта да су позната примаоцу, да су, по

32 Независно од тога, наследници даваоца имали би право и на накнаду материјалне штете у случају смрти, право да траже накнаду уобичајених трошкова сахране, а лица која је давалац по закону издржавао или помагао, или које је по закону имало право да од њега тражи издржавање, има право на накнаду штете коју трпи губитком издржавања, односно помагања (чл. 188, чл. 193, ст. 1 и чл. 194 ЗОО). Законом овлашћена лица имају право и на накнаду нематеријалне штете због душевних болова услед смрти блиског лица (чл. 200 и 201 ЗОО).

правилу, помагала даваоцу у извршавању уговорних обавеза, те да би било опортуну ограничити могућност наставка уговора само на њих. Остали наследници, независно од тога да ли су за живота даваоца издржавања учествовали у издржавању примаоца, нису овлашћени да продуже уговор. При свему томе, примаоцу издржавања, иако је он животно заинтересован за то ко ће наставити бригу о њему, намењена је потпуно пасивна улога и није му дата никаква могућност да се изјасни, и евентуално успротиви наставку уговора са појединим или свим овлашћеним наследницима даваоца издржавања, чиме је прекршен принцип аутономије воље у уговорним односима. Очигледно да је законодавац био мишљења да је његова сагласност била релевантна само приликом закључења уговора и ступања у уговорни однос са даваоцем издржавања.

Налазимо да је постојеће решење, премда егзистира скоро пуних седам деценија, неодрживо, и да би бољи баланс у интересима примаоца и наследника даваоца издржавања био успостављен ако би се круг наследника који могу да наставе издржавање проширио, а примаоцу издржавања признала могућност да се у дефинисаном року изјасни да ли жели да га ова лица издржавају, јер са њима није својом вољом ни засновао уговорни однос. Компромисно решење би се могло очитовати у томе да се право да се изјасне да ли пристају на продужење уговора призна свим наследницима даваоца издржавања, који су живели у заједници са примаоцем и учествовали у његовом издржавању. Истовремено, примаоцу издржавања би се признало право да у примереном року, не дужем од годину дана, тражи раскид уговора у односу на наследнике даваоца издржавања, без специфицирања посебног разлога за раскид и доказивања додатних чињеница, уз обавезу исплате накнаде наследницима даваоца за издржавање које је примио. Чини се да се на овај начин у довољној мери штити правна позиција примаоца издржавања. Признавање права примаоцу да се изјасни да ли и са ким од више наследника жели да уговор настави, поставило би бројна питања, од тога у којој форми, пред ким и у ком поступку би се та сагласност дала, што нам се чини сувишним ако му се призна право да суд, на његов захтев, једноставно раскине уговор без упуштања у испитивање разлога за раскид.

С обзиром на то да је легислатор регулисао само правне последице раскида уговора када сви овлашћени наследници не желе или нису у стању да наставе уговор, остала су отворена бројна спорна питања која се могу јавити у сложенем правном животу. Законодавац би требало да учини напор да правно уреди последице наступања одређених околности које се чешће могу јавити у животној свакодневици, а нарочито оне које изазивају дилеме и спорења међу правницима. Тако, потпуно дивергентни ставови у теорији о томе од кога би наследници даваоца, који нису у могућности да

наставе уговор, потраживали накнаду у случају да су поједини овлашћени наследници наставили издржавање, и од којих параметара би пошао суд приликом утврђивања накнаде, указују на неопходност да се ово питање јасно регулише. Осим тога, имајући у виду да се уговор гаси када даваоца издржавања наслеђују лица која нису овлашћена да наставе издржавање, потребно је посебно нормирати да ли ова лица имају право на накнаду издржавања датог за живота даваоца, како би се избегле дилеме да ли им то право припада по основу правила о неоснованом обогаћењу. Наше ставове поводом ових и других спорних питања и идеје како би законодавац ове дилеме могао да разреши *de lege ferenda* изнели смо у раду и покушали да понудимо ваљану аргументацију. Коначно, иако сматрамо да и сада приликом закључења уговора о доживотном издржавању уговорне стране могу да по својој вољи предвиде на које лице ће прећи обавеза издржавања, за случај да давалац издржавања премине пре примаоца, чини нам се корисним да законодавац једноставном законском формулацијом укаже уговарачима на ту могућност. Тиме би се избегле многе правне перипетије које могу наступити услед претходне смрти даваоца издржавања.

Литература

Антић, О., Балиновац, З. (1996). *Коментар Закона о наслеђивању*. Београд: Номос.

Антић, О., Ђурђевић, Д. (2009). *Приручник за наследно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, Издавачки центар.

Бабић, И. (2005). *Коментар Закона о наслеђивању*. Београд: Службени лист СЦГ.

Belaj, V. (2007). *Prestanak ugovora o doživotnom i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju. Liber amicorum Nikola Gavella: Građansko pravo u razvoju, zbornik radova u čast 70. rođendana profesora emeritusa Nikole Gavella*. Zagreb. 685–710.

Вукотић, М. (2021). Правне последице смрти даваоца издржавања. *Анали Правног факултета у Београду*. 1. 193–215.

Ђурђевић, Д. (2015). *Институције наследног права*. Београд: Досије студио.

Живојиновић Д. (1997). Способност уговарача за закључење уговора о доживотном издржавању. *Уговор о доживотном издржавању, зборник радова*. Ниш. 50–57.

Јовановић, А. (2023). Раскид уговора о доживотном издржавању у праву Републике Србије, мастер рад одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу. Ниш.

Крећ, М., Павић, Ђ. (1964). *Komentar Zakona o nasljeđivanju (sa sudskom praksom)*. Zagreb: Narodne novine.

Крстић, Н. (2021). *Уговор о уступању и расподели имовине за живота*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације.

Крстић, Н. (2012). Узастпно утуђење непокретности на основу уговора о доживотном издржавању и других правних послова. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 60. 207–225.

Михајловић, С. (1965). *Заједница живота заснована уговором о доживотном издржавању*, докторска дисертација. Београд.

Мишљење Савета Јавнобележничке коморе Србије, од 25. 7.2018, године бр. 11, Преузето: 10.1.2025. https://www.beleznik.org/public/documents/upload/misljenja_strucnog_saveta_jks_od_25-07-2018_godine.pdf.

Новаковић, Д. (2014). Реализација раскида уговора о доживотном издржавању. У: „*Право и друштвена стварност*“, зборник радова са научног скупа са међунродним учешћем. Косовска Митровица. Св. 1. 131–145.

Почуча, М. (2011). *Уговор о доживотном издржавању*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе.

Сворцан, С. (2004). *Коментар Закона о наслеђивању Србије са судском праксом*, Крагујевац: Правни факултет Крагујевац.

Сворцан, С. (1988). *Раскид уговора о доживотном издржавању*. Београд: Савремена администрација.

Станковић, М. (2011). Заштита прималаца према правилима о престанку уговора о доживотном издржавању у српском позитивном праву. *Правни живот*. 10. 967–985.

Станковић, М. (2010). Уговор о доживотном издржавању у српском позитивном праву – заштита примаоца издржавања. *Правни живот*. 10. 967–985.

Стојановић, Н. (2022). *Наследно право*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу – Центар за публикације.

Стојановић, Н. (2006). Осврт на поједина спорна питања о уговорном издржавању у домаћој судској пракси. *Правни информатор*. 7–8. 77–84.

Суботић-Константиновић, Н. (1978). Уговор о доживотном издржавању. У: Станковић О., Перовић С., Трајковић М. (ред.). *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*. Том III. Београд. 519–536.

Убавић, М. (2004). *Уговори о доживотном издржавању*. Београд: Грађевинска књига.

Шовић, С. (1999). Злоупотреба права код уговора о доживотном издржавању. *Билтен судске праксе ВСС*. 2. 177–186.

Прописи

Закон за облигационите односи. *Службен весник на Република Македонија*. Бр. 18/2001, 04/2002, 05/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/13 и *Службен весник на Република Северна Македонија*. Бр. 215/21 и 154/2023.

Закон о ванпарничном поступку Републике Србије. *Службени гласник СРС*. Бр. 25/1982 и 48/1988 и *Службени гласник РС*. Бр. 46/1995 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022.

Закон о наслеђивању Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 46/1995, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

Закон о наслеђивању СР Србије. *Службени гласник СРС*. Бр. 52/1974, 1/1980 и 25/1982 – др. закон.

Закон о наслеђивању ФНРЈ. *Службени лист ФНРЈ*. Бр. 20/1955 и *Службени лист СФРЈ*, бр. 42/1965 и 47/1965.

Закон о obveznim odnosima Hrvatske. *Narodne novine*. Бр. 35/2005, 41/2008, 125/2011, 78/2015, 29/2018, 126/2021, 114/2022, 156/2022 и 155/2023.

Закон о облигационим односима Републике Србије. *Службени лист СФРЈ*. Бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*. Бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*. Бр. 1/2003 – Уставна повеља и *Службени гласник РС*. Бр. 18/2020.

Закон о парничном поступку Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023 – др. закон;

Породични закон Републике Србије. *Службени гласник РС*. Бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

Швајцарски законик о облигацијама из 1911. године (Obligationenrecht). Преузето 18. 2. 2025. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/en.

Судске одлуке

Одлука Врховног суда БиХ, Рев. 255/84 (Убавић, 2004: 262).

Одлука Врховног суда Србије, Рев. 2664/02 (Антић, Бурђевећ, 2003: 244).

Одлука Врховног суда Србије, Рев. 4063/98 (Убавић, 2004: 263–264).

Одлука Врховног суда Србије, Рев. 3897/97 (Убавић, 2004: 263).

Одлука Врховног суда Србије, Рев. 2256/93 (Убавић, 2004: 262–263).

Одлука Окружног суда у Краљеву, Гж. 119/01 (Сворцан, 2004: 553).

Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 1687/2016 (*Paragraf Lex*).

Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж. II 402/2010 (Група аутора. *Збирка сентенци из грађанског права и грађанског процесног права*. Књига 1. 125–126).

Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. 1663/2016 (Преузето 13. 2. 2025. <https://vk.sud.rs/sr-lat/rev-16632016-zakon-o-obligacionim-odnosima-%C4%8Dlan-111-ugovor-o-do%C5%BEivotnom-izdr%C5%BEavanju-poni%C5%A1taj-zakon-o>).

Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2791/2005 (*Paragraf Lex*).

Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. 167/2015 (Преузето 13. 2. 2025. <https://www.vk.sud.rs/sr-lat/rev-1672015-nasledno-pravo-ugovor-o-doživotnom-izdržavanju>).

Решење Окружног суда у Ваљеву, Гж. 98/05 (Ђурђевић, 2015: 259).

Prof. Novak Krstić, LL.D,
Associate Professor,
Faculty of Law, University of Niš,
Republic of Serbia

LEGAL CONSEQUENCES OF THE MAINTENANCE PROVIDER'S DEATH ARISING FROM A LIFETIME MAINTENANCE AGREEMENT

Summary

The Succession Act of the Republic of Serbia regulates only certain legal consequences arising from a lifetime maintenance agreement in case the maintenance provider dies before the maintenance recipient, thus leaving numerous contentious issues unresolved. The legislator has chosen to authorize only the spouse and the descendants (eligible heirs) of the deceased maintenance provider to continue providing support if they agree to do so. In particular, the Succession Act also regulates the legal consequences of contract termination in cases where these heirs are unable or unwilling to continue providing support under the lifetime maintenance agreement. The paper critically examines the existing legal solutions on the circle of subjects (heirs) entitled to continue providing care and support and discusses the procedure by which they declare whether they are able and willing to continue the agreement. In this context, the author points out that the maintenance recipient does not have the right to declare whether he/she agrees to the continuation of the contract, which may place the recipient in a disadvantaged position. The author argues that the circle of heirs who are entitled to continue the lifetime maintenance agreement should be expanded to include all heirs who lived with the maintenance recipient and participated in their support during the provider's lifetime. The Succession Act does not envisage the recipient's right to decide whether he/she wants to be supported by the provider's heirs. In order to protect the recipient's interests, the author of this paper suggests that the recipient should be granted the right to request the termination of the maintenance agreement within a reasonable period (six months or one year) without the need to specify a particular reason. In addition, the paper highlights the legislator's failure to regulate numerous unresolved issues, presents views on the legal consequences that would arise in various real-life situations, and urges for their regulation de lege ferenda.

Keywords: *lifetime maintenance agreement, maintenance provider, maintenance recipient, legal consequences of the maintenance provider's death.*